

Studiekeuze: universiteit of hbo?

Wat mij stoort, is dat iedereen alleen maar hogerop wil, zegt minister Bussemaker in een Volkskrant-interview met Maartje Bakker (6/6/2015).¹ Bijna alle vwo-abituriënten willen doorstromen naar de universiteit, hbo-studenten willen opstromen naar universitaire diploma's en bezitters van het mbo-diploma naar een studieloopbaan in het hbo. Met deze onbehouden tirade ontmoet de minister uiteraard onbegrip. Ambitieuze jongeren die hun talenten optimaal proberen te ontwikkelen, worden weggezet als Rupsjes Nooitgenoeg. Maar de minister bedoelt het goed. Wat ze bedoelt te zeggen is dat we beter ons best moeten doen om ervoor te zorgen dat studenten zo snel mogelijk op de juiste plek terechtkomen: een plek waar ze hun talenten kunnen ontwikkelen en hun loopbaanperspectieven kunnen optimaliseren. Hoe kunnen we hun studieweg stroomlijnen, onnodige omwegen vermijden en dropoutrisiko's terugdringen? Laten we ons hier concentreren op de studieloopbaan van de vwo-abituriënt.

1. Van vwo naar hbo

In het wekelijkse vragenuur van de Tweede Kamer (9/6/2015) verlangde Paul van Meenen (D66) nadere toelichting op de ministeriële uitspraken.² Zij antwoordt dat ze bezwaar heeft 'tegen de onderwaardering van het beroepsonderwijs en tegen het kiezen van een universitaire opleiding alleen op grond van status. De student zou een bewuste keuze moeten maken, die niet is ingegeven door dedain voor het beroeps- onderwijs maar door een positieve afweging.' Van Meenen repliceert dat hun voorkeur voor de universiteit heel logisch is: 'Deze leerlingen zitten op het vwo, het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Dan moeten we dus niet verbaasd zijn als [ze] na het vwo naar het wetenschappelijk onderwijs gaan. Daar hebben ze de capaciteiten voor; dat is vastgesteld.' Maar de minister houdt vol: 'Er zijn (...) ook leerlingen die [niet zo zeer wetenschappelijk geïnteresseerd maar] meer beroepsgericht zijn.'

Daar heeft de minister een punt. Volgens de Wet op het Hoger Onderwijs heeft het hbo tot doel studenten voor te bereiden op de beroepsuitoefening (a) door de overdracht van theoretische kennis in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk en (b) door de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk. Vwo'ers die meer praktisch zijn ingesteld, moeten daarom overwegen of een hbo-opleiding niet beter aansluit bij hun affiniteiten. In het interview voegt de minister daaraan toe dat hen wellicht extra uitdaging kan worden geboden met een versnelde hbo-variant [die recht doet aan hun capaciteiten en aan de stevige theoretische basis die in het vwo gelegd is] of met keuzevakken en -trajecten uit de universitaire bacheloropleiding.

Anderzijds is de minister niet helemaal eerlijk als ze het onderscheid tussen hbo en universiteit slechts als een verschil in status afdoet, voorbijgaand aan het feit dat het universitaire diploma in het algemeen ook betere carrière- en inkomensperspectieven biedt en dat in steeds steeds meer beroepssectoren een mastergraad geëist wordt.³ Bovendien stapt zij lichtjes heen over de obstakels die hbo-gediplomeerden moeten overwinnen om alsnog een universitair masterdiploma te behalen.

2. Van vwo naar universiteit

In haar interview tracht Maartje Bakker aan de minister uitspraken te ontlokken over de richting waarin het universitaire onderwijs zich moet ontwikkelen. Maar Bussemaker komt niet veel verder dan dat het onderwijs intensiever moet (kleinere groepen, individuele feedback) en dat niet alleen gemikt moet worden op kennisoverdracht maar ook op academische vorming. Verder denkt ze dat er naast de discipline-gerichte opleidingen misschien ook meer ruimte voor bredere studierichtingen moet worden geschapen, vergelijkbaar met de convergent opgebouwde *liberal arts colleges*. De universiteit moet volgens haar de leiders en waardendragers van de toekomst opkweken. Maar in het kort bestek van dit interview komt ze niet tot een concrete visie over de koers waarin het universitaire onderwijs zich moet ontwikkelen.⁴

¹ [http://www.volkskrant.nl/dossier-onderwijs/bussemaker-vwoer-hoeft-niet-altijd-naar-universiteit~a4058083/\(6/6/2015a\);](http://www.volkskrant.nl/dossier-onderwijs/bussemaker-vwoer-hoeft-niet-altijd-naar-universiteit~a4058083/(6/6/2015a);) [http://www.volkskrant.nl/binnenland/studenten-moeten-uit-hun-comfortzone-komen~a4058070/\(6/6/2015b\).](http://www.volkskrant.nl/binnenland/studenten-moeten-uit-hun-comfortzone-komen~a4058070/(6/6/2015b).)

² http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail?vj=2014-2015&nr=93&version=2

³ Vergelijk de beleidsideeën over de professionalisering van tweedegraadsleraren en hbo-docenten: <https://www.onderwijsraad.nl/actueel/persberichten/onderwijsraad-elke-leraar-een-master/item1247> (28/2/2011); <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2011/naar-hogere-leerprestaties-in-het-voortgezet-onderwijs/volledig/item299> (28/2/2011); <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/05/23/actieplan-leraar-2020.html> (23/5/2011).

⁴ Aan datzelfde euvel lijdt het recente beleidsstuk van de VSNU, waarin geen enkele moeite wordt gedaan het gehanteerde kernbegrip *academisch onderwijs* te definiëren, althans als we geen genoegen nemen met een tautologische definitie in de trant van: een vorm van onderwijs die door wetenschappelijke onderzoekers wordt verzorgd

In een voldragen exposé had zij kunnen beginnen met een historische terugblik. Anno 1960 hadden de universiteiten als opdracht wetenschappelijk onderwijs te bieden dat erop gericht was:

- A) studenten enerzijds *te vormen* door hen, in toenemende mate van zelfstandigheid, met studieopdrachten op het gebied van de wetenschapsbeoefening te confronteren; en
- B) studenten anderzijds ook *voor te bereiden* op de beroepsmatige wetenschapsbeoefening dan wel op andere beroepen waarvoor een wetenschappelijke opleiding vereist was of dienstig kon zijn; en
- C) de aldus opgeroepen verkokering te vermijden door hun inzicht in de samenhang van de wetenschappen te bevorderen.

Tegelijkertijd trachtte men echter de studieduur te bekorten. Uiteindelijk kwam men omstreeks 1990 tot de conclusie dat de pretenties van het wetenschappelijk onderwijs moesten worden teruggeschoefd en dat het niet langer haalbaar was iedere student te vormen in de richting van zelfstandige wetenschapsbeoefening. Zoals verderop geciteerd (tabel I), hebben de universiteiten sindsdien als wettelijke taak:

- *óf wel* studenten voor te bereiden op de beroepsmatige wetenschapsbeoefening ;
- *dán wel* hen voor te bereiden op de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis;⁵ en
- (*in het kader van beide opties:*) hun inzicht in de samenhang van de wetenschappen te bevorderen.

Dankzij deze nieuwe taakomschrijving kregen de faculteiten uitdrukkelijk ruimte om twee volwaardige studievarianten in te richten: zowel opleidingen tot wetenschappelijk onderzoeker als praktijkgerichte beroepsopleidingen. In de laatstbedoelde professionele studievariant worden studenten voorbereid op de levenslange toepassing van (het voortdurend groeiende reservoir van) wetenschappelijke kennis en op de andere competenties die zij in de beroepspraktijk nodig hebben.

Maar dusdoende liet men grote aantallen bachelorstudenten in de kou staan. Ze bevinden zich in het onherbergzame gebied dat noch tot de gerichte opleiding van onderzoekers noch tot de gerichte voorbereiding op de professionele beroepspraktijk behoort. Ze worden overvoerd met wetenschappelijk kennis die misschien ooit bruikbaar is in wetenschappelijk onderzoek dan wel wetenschapstoepassing. En ze worden bestookt met studieopdrachten die geïnspireerd zijn op de eertijds geroemde vorming tot zelfstandige wetenschapsbeoefening (zie A), zonder dat hun voldoende tijd en begeleiding gegund wordt om er echt iets van te maken, en zonder veel kansen dat ze ooit beroepsmatig in het wetenschappelijk onderzoek terecht zullen komen.

De minister zoekt de oplossing in uitbreiding van het aantal docenten, zodat studenten intensiever kunnen worden begeleid om de gestelde eindtermen te bereiken. Maar het grijze tussengebied tussen de opleiding van wetenschappelijk onderzoekers enerzijds en de praktijkgerichte universitaire beroepsopleiding anderzijds vraagt een fundamentele visie op de eindtermen zelf. Paul van Meenen stelt terecht dat vwo-leerlingen in principe de capaciteiten hebben om een universitaire studie te voltooien. Het gaat erom dat het universitaire onderwijs zodanig wordt ingericht dat *iedere student* zich na het behalen van het vwo-diploma kan voorbereiden op een vorm van beroepsuitoefening die mede gevoed wordt door wetenschappelijke kennis en door een wetenschappelijke manier van denken.

3. Optimalisering van mijn employability: zeven topische vragen

Bij het opstellen of analyseren van een tekst kan men systematisch tewerk gaan door *topische vragen* te stellen, zoals: wie? wat? waar? waarom? waartoe? hoe? wanneer? Zoiets kan men ook doen als men een studieplan-op-maat wil opstellen samen met iedere student die de universiteit binnenkomt:

- a) WIE: wie ben ik? waar liggen mijn kwaliteiten en affiniteiten? welke kennis en bekwaamheden breng ik in? waarom wil ik eigenlijk studeren?
- b) WAARUIT: uit welke theoretisch-wetenschappelijke vakgebieden wil ik putten in mijn studie en in mijn latere beroepsuitoefening?
- c) WAAR: in welk land of welke maatschappelijke sector wil ik mijn beroepsmatige bezigheden verrichten? op welke landen of sectoren wil ik me (ook reeds tijdens mijn studie) oriënteren?
- d) WANNEER: wanneer wil ik beroepsmatig aan de slag gaan? wil ik ook reeds tijdens mijn studie praktische beroepservaring opdoen?
- e) WAARTOE: welke doelen wil ik realiseren in mijn latere beroepsuitoefening? wat voor soort bijdrage wil ik leveren aan de samenleving?
- f) HOE/WAARMEE: welke bekwaamheden wil ik ontwikkelen voor effectieve beroepsuitoefening? welke technieken en methoden moet ik daartoe onder de knie krijgen?
- g) WAARLANGS: welke studieweg moet ik volgen om mij in de aldus geschetste richting te ontwikkelen?

en die mede gericht is op academische vorming. URL:

http://vsnu.nl/files/documenten/Publicaties/Visie_op_studeren_in_een_nieuwe_tijd_20150611.pdf (11/6/2015).

⁵ Eigenlijk zou men naast *beroepsmatige toepassing* ook nog *beroepsmatige overdracht* van wetenschappelijke kennis moeten onderscheiden.

4. Van vwo naar universiteit: drie studievarianten

Voor studenten die hun toekomst zien in de wetenschap of in een werkkring die aansluit op een van de professionele beroepsopleidingen, leveren deze topische vragen weinig problemen op. Aan hen worden alle faciliteiten geboden die ze nodig hebben. Maar de overige studenten staan in de kou. Men gaat voorbij aan hun behoefte vroegtijdig antwoorden te vinden op die zeven vragen en jegens hen houdt men vast aan de achterhaalde doelstelling van 1960, als zouden zij slechts moeten worden gevormd tot zelfstandige beoefening van de wetenschap. In beroepsgerichte inkleuring van hun studieplan wordt niet voorzien. Een cursus Klantgericht Rapporteren of een talencursus of een geavanceerde computercursus? Die moeten ze zelf betalen en daar krijgen ze geen studiepunten voor. Een buitenlands studietraject of een stage in de gezondheidszorg? Voor een universitaire examencommissie zal een beroepsmatige rechtvaardiging niet volstaan: zij zal er alleen in toestemmen als het wetenschappelijk gehalte gegarandeerd is.^{6,7}

De uitdaging voor de universiteiten is, naast de opleiding van onderzoekers en de overige universitaire beroepsopleidingen, een derde poot tot ontwikkeling te brengen. Evenals de professionele variant dient deze derde studievariant te beantwoorden aan de wettelijke opdracht studenten voor te bereiden op de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis, maar hij bestrijkt een breder beroepenveld. Evenmin als de professionele variant hoeft hij te voldoen aan de overtrokken eis dat alle onderdelen van het curriculum ook van wetenschappelijk gehalte zijn.⁸ Voor beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis geldt als noodzakelijke voorwaarde dat studenten bij hun afstuderen in staat zijn beroepsmatig in een door hen gekozen maatschappelijke sector te functioneren. Daartoe moeten ze in het kader van hun universitaire studie ook niet-academische kennis en bekwaamheden verwerven. Bij de realisering van deze opleidingsvariant kan inbreng vanuit de universitaire beroepsopleidingen maar ook samenwerking met de hbo-instellingen nuttig zijn.

5. De derde studievariant: mag dat van de NVAO?

De volgende vraag is echter welke beleidsruimte faculteiten hebben om zo'n derde studievariant in te richten. Met name door gebruik te maken van de Vrije Keuzeruimte is er veel mogelijk binnen de universitaire bacheloropleiding. Bijvoorbeeld de Leidse faculteit Geesteswetenschappen demonstreert dat er geen wettelijke bezwaren zijn om daarin hbo-vakken en beroepsstages op te nemen.⁹ Een teken aan de wand is ook de beroepsgerichte *educatieve minor* die studenten in hun universitaire bacheloropleiding kunnen opnemen.¹⁰

Maar ook wat hun verplichte curriculum betreft, hoeven faculteiten de traditionele ideeën van *vorming tot zelfstandige wetenschapsbeoefening* geenszins tot richtsnoer te nemen. Dat blijkt uit het vigerende Beoordelingskader van het accreditatieorgaan NVAO (samengevat in tabel II op de volgende pagina). Faculteiten mogen zelf bepalen in hoeverre ze binnen hun bacheloropleiding verschillende studievarianten willen onderscheiden en hoe ze hun opdracht, *studenten voor te bereiden op de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis*, in hun eindkwalificaties tot uitdrukking willen brengen. Zelfs de academische bachelor- en masterscriptie is geen harde eis die hun van bovenaf is opgelegd.

Wes Holleman

weblog onderwijs 14-6-2014

<http://www.onderwijsethiek.nl>

⁶ Om dezelfde reden voelen universiteiten zich ontslagen van de plicht in hun studieprogrammering aan te sluiten op het eindniveau dat aankomende studenten in hun vooropleiding bereikt hebben en bijspijkercurssussen te bieden met betrekking tot kennis en vaardigheden die in het vwo verworven hadden kunnen worden. Van het idee dat men aan het opheffen van dergelijke, zogenaamde *deficiënties*, studiepunten zou kunnen verbinden ten laste van de vrije keuzeruimte, zouden hun haren al helemaal te berge rijzen.

⁷ Maar naar mijn indruk hebben de *university colleges*, die meer op Amerikaanse leest geschoeid zijn, zich aan deze academische obsessie onttrokken. Zij kiezen voor het traditionele doel (vorming tot zelfstandige wetenschapsbeoefening), maar scheppen daarnaast voldoende ruimte voor het ontwikkelen van beroepsbekwaamheden die niet specifiek verbonden zijn met de wetenschapsbeoefening.

⁸ Een dergelijke beleidskoers ligt voor de hand sinds de universitaire bacheloropleiding als mogelijke eindopleiding beschouwd wordt en sinds drempelloze doorstroming van de universitaire bachelorfase naar de masterfase is afgesneden. Door de selectie aan de poort van de masteropleiding wordt tevens het risico verkleind dat afgestudeerden zonder voldoende wetenschappelijke bagage aan een daaropvolgend dissertatieproject beginnen.

⁹ <http://www.studereninleiden.nl/universiteit/keuzeruimte/>

<http://hum.leidenuniv.nl/onderwijs/keuzeruimte/over/keuzeruimte.html>

¹⁰ http://www.werkeninhetonderwijs.nl/vervolg.php?h_id=1&s_id=67&v_id=5&d_id=46&titel=Educatieve_minor

Tabel I. De wettelijke doelen van het hoger onderwijs (artikel 1.1 WHW, lid c en d)

c. *Wetenschappelijk onderwijs* richt zich op de voorbereiding tot de zelfstandige beoefening van de wetenschap of de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis en bevordert het inzicht in de samenhang van de wetenschappen.

d. *Hoger beroepsonderwijs* richt zich op de overdracht van theoretische kennis en op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk.

Tabel II. De eindkwalificaties van de universitaire bacheloropleiding

1. Volgens het *NVAO-Beoordelingskader* worden de eindkwalificaties van de bacheloropleiding (ongeacht WO- of HBO-oriëntatie) bij de accreditatie aan twee standaarden getoetst:*

Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen. Dit houdt in dat ze wat niveau en oriëntatie betreft binnen het *Nederlandse Kwalificatieraamwerk* passen.** Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Standaard 11. De opleiding vermag vervolgens (op basis van de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren) aan te tonen dat de beoogde eindkwalificaties gerealiseerd worden.

N.B. In veel gevallen vormt de eindschrijving de eindtoets van de opleiding. Naast, of soms in plaats van, de eindschrijving komen ook andere eindwerken voor zoals een portfolio, een beroepsproduct, een (reeks van) tentamen(s), [een] artikel, een artistieke prestatie, o.i.d. De opleiding beschrijft hoe zij de realisatie van het eindniveau toetst. Het [visitatie-]panel bepaalt uiteindelijk welke producten of welk 'palet van eindprestaties' als eindwerken van de opleiding worden beoordeeld.

2. In het *Nederlandse Kwalificatieraamwerk* wordt het eindniveau van de bacheloropleiding (ongeacht WO- of HBO-oriëntatie) beschreven door de Dublin-descriptoren. De gediplomeerde ...

Kennis en inzicht: ... heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit wordt overtroffen; [en] functioneert doorgaans op een niveau waarop met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is;

Toepassen kennis en inzicht: ... is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/haar werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied;

Oordeelsvorming: ... is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten; en

Communicatie: ... is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten.

3. De WO-oriëntatie van de universitaire bacheloropleiding wordt in het *Nederlandse Kwalificatieraamwerk* als volgt omschreven:

- De eindkwalificaties zijn ontleend aan eisen vanuit de wetenschappelijke discipline, de internationale wetenschapsbeoefening en (voor daarvoor in aanmerking komende opleidingen) de relevante praktijk in het toekomstige beroepenveld;
- Een WO-bachelor heeft de kwalificaties voor toegang tot tenminste één verdere WO-studie op master-niveau en eventueel voor het betreden van de arbeidsmarkt;
- Kennisontwikkeling door studenten vindt plaats in interactie tussen het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek binnen relevante disciplines;
- Het programma sluit aan bij ontwikkelingen in de relevante wetenschappelijke discipline(s) door aantoonbare verbanden met actuele wetenschappelijke theorieën;
- Het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek;
- Bij daarvoor in aanmerking komende opleidingen heeft het programma aantoonbare verbanden met de actuele praktijk van de relevante beroepen;
- Het onderwijs wordt voor een belangrijk deel verzorgd door onderzoekers die een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het vakgebied.

* http://www.nvao.net/page/downloads/Beoordelingskaders_accreditatiestelsel_NL_19_december_2014.pdf

** http://www.nvao.net/page/downloads/Nederlands_Kwalificatieraamwerk_Hoger_Onderwijs.pdf (2008)